

**Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi
pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n ja 6 luvun 5 §:n
muuttamisesta**

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan DNA-tunnisteen määrittämistä koskevien pakkokeinolain säännösten tarkistamista siten, että törkeään rikokseen syyllistyneen henkilön DNA-tunnisteen määrittäminen ja rekisteröinti olisi mahdollista myös silloin, kun sitä ei ole tehty esitutkintavaiheessa. Ehdotuksen mukaan DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus voitaisiin tehdä henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi tarkistettavaksi henkilönkatsastuksen suorittamista koskevaa sääntelyä siten, että henkilönkatsastuksen, joka käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen DNA-tunnisteen määrittämiseksi, voisi tehdä myös tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, joka ei kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
SISÄLLYS	2
YLEISPERUSTELUT	3
1 Nykytila	3
1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	3
1.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö	6
1.3 Nykytilan arviointi	9
2 Ehdotetut muutokset	11
3 Esityksen vaikutukset	12
4 Asian valmistelu	13
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	14
1 Lakiehdotuksen perustelut	14
1.1 Pakkokeinolaki	14
5 luku. Etsintä	14
6 luku. Muut pakkokeinot	15
2 Voimaantulo	18
3 Säättämisyjärjestys	18
LAKIEHDOTUS.....	20
pakkokeinolain muuttamisesta	20
LAGFÖRSLAG	22
om ändring av tvångsmedelslagen	22

YLEISPERUSTELUT

1 Nykytila

1.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Voimassa olevan pakkokeinolain (450/1987) 6 luvun 5 §:n mukaan rikoksesta epäillylle saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Pakkokeinolain 6 luvun 5 §:ää muutettiin lailla 646/2003, joka tuli voimaan 1.1.2004. DNA-tunniste saadaan poliisilain 1 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi tallettaa poliisin henkilörekisteriin.

Ennen edellä mainittua lainmuutosta DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus voitiin tehdä rikoksesta epäillystä rikoksen selvittämistä varten. DNA-tunniste saatiin tallettaa poliisin henkilörekisteriin, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus oli vähintään vuosi vankeutta. DNA-tunnisteen määrittämistä ei voitu suorittaa, jos rikoksen selvittäminen ei esimerkiksi epäillyn myöntämisen takia sitä edellyttänyt. Jotta DNA-tunnisteen määrittäminen ja rekisteröinti ei olisi ollut sattumanvaraista, oli lisäksi säädetty, että vaikka rikoksen selvittäminen ei ollut edellyttänyt DNA-tunnisteen määrittämistä, DNA-tunnisteen määrittäminen ja tallettaminen voitiin tehdä myöhempää käyttöä varten tiettyihin törkeisiin rikoksiin tuomituille.

Edellä mainitulla lainmuutoksella DNA-tunnisteen määrittämisen edellytyksiä lievennettiin. Rikoksesta epäillyn DNA-tunnisteen määrittäminen ja tallettaminen myöhempää käyttöä varten on nykyään mahdollista aina, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Rikoksesta epäillylle voidaan siten tehdä DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus, vaikka rikoksen selvittäminen ei sitä edellytä.

DNA eli deoksiribonukleiinihappo muodostaa ihmisen perimän, jonka ohjaamana elimistö rakentuu. DNA:n käyttö rikostutkinnassa perustuu siihen, että identtisiä

kaksosia lukuun ottamatta jokaisen ihmisen DNA on yksilöllinen. Lisäksi DNA esiintyy ihmisen jokaisessa solussa samanlaisena. Rikostutkinnassa käytössä olevat menetelmät eivät kuitenkaan perustu ihmisen koko DNA:n analyysiin, vaan tunniste määritetään yksittäisistä kohdista DNA:n niin sanotuilta ei-koodaavilta alueilta. Tällöin DNA-analyysin tuloksena ei saada sukupuolen lisäksi muuta tietoa tutkittavan henkilökohtaisista ominaisuuksista. Saatua DNA-tunnistetta verrataan siihen, miten usein samanlainen tunniste esiintyy väestössä tilastollisesti. DNA-tutkimuksen etuna voidaan pitää muun muassa sen tarkkuutta ja sitä, että tutkimus voidaan tehdä periaatteessa mistä tahansa kehon osasta peräisin olevasta näytteestä, joka sisältää tumallisia soluja. Myös varsin vähäinen määrä näytettä mahdollistaa DNA-analyysin tekemisen. Menetelmän varmuuden ja tehokkuuden vuoksi DNA-tutkimuksella on siten tärkeä merkitys rikosten selvittämisessä.

Pakkokeinolakiin otettiin vuonna 1997 rikoksesta epäiltyjen DNA-tunnisteiden määrittämistä ja tallettamista koskevat säännökset (565/1997). DNA-rekisteriä ylläpidetään keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratoriossa. Rekisterin koko on kasvanut huomattavasti erityisesti viime vuosien aikana. Vuonna 2001 rekisterissä oli yhteensä 3987 henkilön tiedot, vuonna 2002 yhteensä 5875 henkilön tiedot ja vuonna 2003 yhteensä 7115 henkilön tiedot. Vuoden 2004 lopussa rekisteri sisälsi 18 511 henkilön tiedot ja vuoden 2005 lopussa määrä oli jo 32 865.

Myös DNA-rekisterin tuottamien "henkilöosumien" määrä on kasvanut yhtä voimakkaasti. Kysymys on siis tilanteista, joissa selvittämättömiä rikoksia koskevista rikospaikkänäytteistä saatu DNA-tunniste on voitu yhdistää DNA-rekisterissä olevaan tunnisteeseen. Vuonna 2001 rekisteri tuotti yhteensä 313 osumaa, vuonna 2002 yhteensä 456 osumaa ja vuonna 2003 yhteensä 748 osumaa. Vuonna 2004 rekisterin tuottamien osumien määrä oli 1914 kappaletta ja vuonna 2005 yhteensä 1744. Vertailun vuoksi on hyvä todeta, että perinteisen sormenjälkirekisterin tuottamien osumien määrä on ollut laskusuunnassa. Vuonna 2004 sormenjälkirekisteri tuotti yhteensä 372 osumaa ja vuonna 2005 määrä oli enää 257. Lukumääräisesti tarkasteltuna DNA-rekisteri on tehostanut eniten tavanomaisten rikosten (esimerkiksi varkausrikokset, luvaton käyttö ja

moottorikulkuneuvon käyttövarkaus) tutkintaa. On kuitenkin huomioitava, että rekisteri on erityisesti viime vuosina enenevässä määrin hyödyttänyt myös törkeiden rikosten tutkintaa. Todettakoon, että vuonna 2004 rekisteri tuotti osuman yhteentoista henkirikokseen (murha, tappo) tai sellaisen yritykseen ja vuonna 2005 neljätoista osumaa.

Vuoden 2004 alussa voimaan tullut pakkokeinolain 6 luvun 5 §:n muutos on lisännyt edellä kuvatulla tavalla sekä otettujen näytteiden että henkilöosumien määrää. Pakkokeinon käytön edellytysten muutoksen johdosta oli ennakoitavissa henkilönäytemäärien suuri kasvu. Tästä syystä keskusrikospoliisin rikosteknisessä laboratoriossa validoitiin vuonna 2003 uusi automatisoitu vertailunäytekäsittely, joka otettiin käyttöön 1.1.2004 lähtien. Henkilöstä otettu vertailunäyte kerätään vaahtomuovipuikkoon pyyhkimällä posken limakalvoja sekä keräämällä sylkeä kielen alta (ns. poskitikkumenetelmä). Näytteenotto on kivuton ja sen voi tehdä poliisi tai muu virkamies saatuaan siihen koulutuksen. Näytteenotto ei edellytä terveydenhoitohenkilökunnan käyttöä eikä näin ollen ole tarvetta kuljettaa pakkokeinon kohteena olevaa henkilöä terveyskeskukseen tai sairaalaan toimenpidettä varten.

Henkilöön kohdistuva etsintä, josta säädetään pakkokeinolain 5 luvussa, jaetaan henkilöntarkastukseen ja henkilönkatsastukseen. Voimassa olevan lain mukaan näytteen ottaminen DNA-tunnisteen määrittämistä varten edellyttää henkilönkatsastuksen toimittamista. Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamisesta säädetään pakkokeinolain 5 luvun 12 §:ssä. Milloin etsinnän toimittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, siinä on, mikäli mahdollista, oltava saapuvilla etsinnästä päättäneen virkamiehen kutsuma todistaja. Henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön. Henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja.

1.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Ruotsi

Ruotsissa DNA-analyysiä varten tehtävää henkilönkatsastusta koskevat säännökset on uudistettu lainmuutoksella, joka tuli voimaan vuoden 2006 alussa. Kyseisellä uudistuksella muutettiin oikeudenkäymiskaaren (rättegångsbalken) 28 luvun 12 ja 13 §:iä ja lisättiin lukuun 12 a § ja 12 b §. Oikeudenkäymiskaaren 28 luvun 12 §:n mukaan henkilönkatsastus voidaan suorittaa henkilölle, jota voidaan perustellusti epäillä rikoksesta, josta rangaistukseksi voi seurata vankeutta. Henkilönkatsastuksella tarkoitetaan ihmiskehelle tehtävää ulkoista tai sisäistä tutkimusta ja lisäksi näytteiden ottamista ihmiskehosta sekä tällaisten näytteiden tutkimista. Henkilönkatsastusta ei saa tehdä tavalla, joka voisi vaarantaa tutkittavan terveyden tai aiheuttaa hänelle vammautumisen vaaran.

Oikeudenkäymiskaaren uusi 28 luvun 12 a § sisältää säännöksen DNA-analyysin tekemistä varten toimitettavasta henkilönkatsastuksesta rikoksesta epäillylle henkilölle. Sen mukaan henkilönkatsastus ottamalla sylkinäyte voidaan tehdä henkilölle, jota perustellusti epäillään rikoksesta, josta voi seurata vankeutta, jos tarkoituksena on tehdä näytteestä DNA-analyysi ja rekisteröidä tiedot DNA-rekisteriin tai poliisitietolain (polisdatlagen) perusteella ylläpidettävään rekisteriin (utredningsregister).

Oikeudenkäymiskaaren 28 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan naiselle tehtävän henkilönkatsastuksen voi suorittaa ja toimenpidettä voi todistaa ainoastaan nainen, lääkäri tai laillistettu sairaanhoitaja. Kuitenkin henkilönkatsastuksen, joka käsittää ainoastaan verinäytteen ottamisen, alkoholin hengitysilmakokeen tai sylkinäytteen ottamisen DNA-analyysiä varten, voi suorittaa tai toimenpidettä voi todistaa miespuolinen henkilö.

Norja

Norjassa DNA-analyysin tekemistä varten toimitettavan henkilönkatsastuksen edellytyksistä on säännelty rikosprosessilaissa (straffeprosessloven). Tarkempia

säännöksiä sisältyy hallinnollisiin säännöksiin (Forskrift on ordningen av påtalemyndighet, kappaleet 10 ja 12). Rikosprosessilain 157 §:n mukaan henkilönkatsastus voidaan suorittaa henkilölle, jota perustelluin syin epäillään rikoksesta, josta voi seurata vankeutta, ja henkilönkatsastuksen toimittamisella on merkitystä rikoksen selvittämiseksi. Henkilönkatsastuksessa voidaan ottaa verikoe tai tehdä muita tutkimuksia, jos ne voidaan toteuttaa riskittömästi tai ilman huomattavaa kipua. Rikoksesta epäillyltä, joka ei ole antanut toimenpiteeseen suostumustaan, voidaan ottaa näyte DNA-analyysiä varten ainoastaan tuomioistuimen ratkaisulla.

Jos tietyistä rikoslaissa mainituista rikoksista tuomittu henkilö kieltäytyy antamasta näytettä eikä näytettä ole otettu esitutkinnassa, voidaan henkilöltä ottaa verinäyte tai muu näyte pakkokeinoin, jos tämä voidaan tehdä riskittömästi ja ilman huomattavaa kipua. Tällaisia rikoksia ovat yleisvaaralliset rikokset, seksuaalirikokset, henkeen ja terveyteen liittyvät rikokset sekä ryöstöä ja kiristystä koskevat rikokset ja näiden yritys. DNA-tunnisterekisteriin voidaan merkitä DNA-tunnistetiedot henkilöistä, jotka on tuomittu jostakin edellä mainitusta rikoksesta. Rekisteröinti tehdään myös henkilöistä, joita ei ole voitu tuomita rangaistukseen kyseisestä rikoksesta syyntakeettomuuden tai alaikäisyyden vuoksi. Rekisterissä olevaa tietoa voidaan käyttää ainoastaan rikosoikeudenkäyntiä varten. Tiedot poistetaan rekisteristä viimeistään kahden vuoden kuluttua henkilön kuolemasta tai kun henkilö on lainvoimaisella tuomiolla vapautettu syytteestä.

Verinäytteen ottamisen tai vastaavan toimenpiteen voi tehdä ainoastaan terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, kun taas sylkinäytteen voi ottaa myös poliisi. Norjan lainsäädäntö ei sisällä säännöksiä näytteen ottajan sukupuolesta.

Norjan oikeusministeriö asetti heinäkuussa 2004 erityiskomitean, jonka tehtävänä oli arvioida, tulisiko kansallisen DNA-tietokannan rekisteröimisen edellytyksiä laajentaa. Komitea ehdotti, että rekisteröinnin tulisi olla mahdollista henkilöistä, jotka on tuomittu rikoksesta, josta voi seurata vankeusrangaistus. Komitea sai raporttinsa valmiiksi marraskuussa 2005 ja Norjan oikeusministeriössä on tällä

hetkellä valmisteilla komitean raportin mukainen lainsäädäntöehdotus. Muutoksen voimaantuloaikataulu on vielä epäselvä.

Tanska

Tanskassa DNA-näyte voidaan ottaa henkilöstä, joka on epäiltynä rikoksesta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta (Retsplejelovens 72 kap). DNA-näyte voidaan ottaa riippumatta siitä, onko se tarpeen tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi. DNA-profiili voidaan myös rekisteröidä henkilöstä, joka on tai on ollut epäiltynä rikoksesta, jonka enimmäisrangaistus on vähintään vuosi ja kuusi kuukautta vankeutta (laki keskitetystä DNA-profiilirekisteristä), kun DNA-näyte on otettu edellä mainitun säännöksen mukaisesti.

Tiedot poistetaan rekisteristä, kun syyte on todettu perusteettomaksi tai kun rekisteröinnin kohteena oleva henkilö on täyttänyt 80 vuotta.

Henkilönkatsastus tulee tehdä lääkärin toimesta. Kuitenkin sylkinäytteen voi ottaa muukin kuin lääkäri.

Iso-Britannia

Iso-Britanniassa DNA-näytteen ottamista koskevat säännökset sisältyvät Police & Criminal Evidence Act:iin (1984), Criminal Justice & Public Order Act:iin (1994) sekä Criminal Justice Act:iin (2003). Viimeksi mainitun lain muutokset tulivat voimaan huhtikuussa 2004.

Näytteet on jaettu intiimeihin ja ei-intiimeihin näytteisiin. Intiimillä näytteellä tarkoitetaan esimerkiksi verikoetta tai muuta kehon sisäistä näytettä, kun taas ei-intiimillä näytteellä tarkoitetaan esimerkiksi hiusnäytettä, sylkinäytettä tai muuta vastaavaa.

Ei-intiimi näyte voidaan ottaa henkilöltä ilman tämän suostumusta, jos henkilöä syytetään rikoksesta, joka merkitään rikosrekisteriin (charged with a recordable

offence) ja, jos näytettä ei ole otettu poliisin toimesta rikoksen esitutkinnassa tai, jos näyte on otettu, mutta se ei ole ollut sopiva tai riittävä DNA-analyysin tekemiseksi. Ei-intiimi näyte voidaan ottaa myös suostumuksestaan riippumatta henkilöltä, joka on tuomittu rikoksesta, joka merkitään rikosrekisteriin. Vuoden 2004 huhtikuusta lähtien ei-intiimi näyte on voitu ottaa henkilöltä tämän suostumuksesta riippumatta myös, jos kyseinen henkilö on pidätettynä epäiltynä sellaisesta rikoksesta, joka merkitään rikosrekisteriin ja kyseiseltä henkilöltä ei ole otettu samasta ruumiinosasta ja samanlaista ei-intiimiä näytettä esitutkinnassa poliisin toimesta tai otettu näyte on ollut riittämätön. Tällaisten näytteiden ottaminen on mahdollista riippumatta siitä, onko sillä merkitystä rikoksen selvittämiseksi vai ei.

Voimassa olevien säännösten mukaisesti otetuista näytteistä määritellyt DNA-profiilit epäillyistä ja tuomituista henkilöistä rekisteröidään kansalliseen DNA-tietokantaan. Merkintöjä säilytetään rekisterissä henkilön kuolemaan saakka.

1.3 Nykytilan arviointi

Vuoden 2004 alusta voimaan tulleen pakkokeinolain 6 luvun 5 §:n muutoksen johdosta pidettiin tarpeettomana säilyttää laissa mahdollisuus määrittää ja tallettaa DNA-tunniste jälkikäteen törkeisiin rikoksiin tuomituista henkilöistä. Hallituksen esityksen perusteluissa tätä jälkirekisteröintimahdollisuutta pidettiin tarpeettomana, koska DNA-tunnisteet lainvoimaisesti tuomituilta henkilöiltä voitiin tarvittaessa ottaa tuolloin voimassa olleen lain nojalla ennen ehdotetun muutoksen voimaantuloa (HE 52/2002 s. 23).

Rikosseuraamusvirastossa 26.11.2004 tehdyn selvityksen mukaan 504 henkirikokseen syyllistyneen vangin osalta puuttui 86 vangilta pakkokeinolain 6 luvun 5 §:n mukainen DNA-rekisteröinti poliisin tuntomerkkirekisteristä. Näistä 13 oli tutkintavankeja ja 73 joko vankeus-, elinkautis- tai pakkolaitosvankeja. Osa henkilöistä oli muualla kuin Suomessa tuomittuja, mutta he suorittivat tuomiotaan Suomessa. Edellä esitetty osoittaa sen tosiseikan, että esitutinnan aikana tehtävä DNA-rekisteröinti ei käytännössä tavoita kaikkia rekisteröinnin edellytykset täyttäviä tapauksia.

Edellä mainitulla lainmuutoksella kumottua jälkirekisteröintimahdollisuutta käytettiin vuosina 1998 – 2001 kaksi kertaa. Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorion palkkaamat sairaanhoitajat ja toimitusmiehet kiersivät vankiloissa ottamassa näytteet rikosseuraamusviraston antamien tietojen perusteella. Ensimmäisellä kierroksella vuonna 1998 näytteitä otettiin yhteensä 841 kpl. Ne muodostivat rekisterin perustan syksyllä 1999. Toisella kerralla vuonna 2001 kerättiin yhteensä 491 näytettä. Molemmilla kerroilla näytteet otettiin verinäytteinä. Vuosina 2002 ja 2003 ei suoritettu jälkirekisteröintiä, mikä aiheutti osaltaan sen tilanteen, että vankiloissa on törkeistä rikoksista vankeustuomiotaan suorittavia henkilöitä, joilta ei ole otettu DNA-näytettä. Jälkirekisteröintikierroksilla ei myöskään tavoitettu kaikkia toimenpiteen piiriin kuuluvia henkilöitä muun muassa turvallisuusperusteisten vankisiirtojen, käräjäpassitusten ja terveydenhuoltoon liittyvien siirtojen sekä avolaitossiirtojen johdosta. Tilanteeseen on vaikuttanut myös se, että aikaisemmin helppokäyttöisen menetelmän puuttuessa verinäytteen ottaminen koettiin erittäin vaivalloiseksi ja että DNA-näytteen ottaminen esitutkintavaiheessa oli riippuvainen rikoksen selvittämisen intressistä.

Esitutkintavaiheessa DNA-rekisteröinti saattaa käytännössä jäädä tekemättä useista eri syistä. Esitutinnan aikaisen rekisteröinnin osalta on mahdollista se, että DNA-tunnistetta ei kyetä määrittämään otetusta näytteestä, mikä voi tutkimusviiveestä johtuen tulla poliisiyksikön tietoon vasta esitutinnan päättämisen jälkeen. Myös erilaisista esitutinnan aikana sattuvista ennakoimattomista tapahtumista, kuten sairastapauksista, voi johtua se, ettei DNA-tunnistetta voida käytännössä määrittää tai se ei ole yleisten esitutkintaperiaatteiden, erityisesti suhteellisuusperiaatteen, valossa perusteltua. Lisäksi DNA-näyte voi erilaisista muista tekijöistä, kuten tärkeämmistä ja kiireellisimmistä tutkintatoimista sekä virheistä ja väärinkäsityksistä, johtuen jäädä ottamatta esitutinnan aikana.

Näytteen ottaminen DNA-tunnisteen määrittämiseksi edellyttää henkilönkatsastuksen toimittamista. Voimassa olevan lain mukaan henkilönkatsastukseen sovelletaan niin sanottua sukupuolisääntöä, jonka mukaan

henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön. Nykyään DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarvittava näyte otetaan ensisijaisesti henkilön syljestä niin sanottuna poskitikkunäytteenä. Voimassa olevan lain mukaan sukupuolisääntöä on noudatettava myös pelkän sylkinäytteen ottamiseen. Koska sylkinäytteen ottaminen on hyvin lievä toimenpide, tarvetta sukupuolisääntöön soveltamiseen ei tältä osin voida katsoa olevan. Säännös tarpeettomasti vaikeuttaa DNA-näytteen ottamista esitutkinnessa, erityisesti pienten kihlakuntien poliisilaitoksissa, joissa henkilöstöä on vähän.

2 Ehdotetut muutokset

Rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden DNA-tunnisteen rekisteröinnillä parannetaan mahdollisuuksia rikosten selvittämiseen ja sitä kautta myös vähennetään rikosten uusimisriskiä. Tämän vuoksi voimassa olevan lain säännökset sallivat hyvin laajan rikoksesta epäiltyjen DNA-tunnisteiden rekisteröinnin. Rikoksesta epäillyn DNA-tunnisteen määrittäminen ja tallettaminen poliisin henkilörekisteriin on mahdollista aina, kun rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Sen sijaan voimassa olevassa laissa ei ole säännöstä, joka mahdollistaisi DNA-näytteen ottamisen rikokseen syyllistyneeltä henkilöltä esitutkintavaiheen päättymisen jälkeen. Tämän vuoksi on paljon myös törkeisiin rikoksiin tuomittuja henkilöitä, joiden DNA-tunnistetta ei ole poliisin henkilörekisterissä. Tämä epäkohta ehdotetaan korjattavaksi palauttamalla lakiin mahdollisuus törkeisiin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden DNA-tunnisteen määrittämiseen ja tallettamiseen poliisin henkilörekisteriin lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen.

Esityksessä ehdotetaan, että DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus voitaisiin tehdä henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta. Aikaisemmasta säännöksestä poiketen esityksessä ei siten ehdoteta soveltamisalaa rajattavaksi siten, että se koskisi vain tietyistä, erikseen luetelluista törkeistä rikoksista tuomittuja henkilöitä. Tätä ei pidetä

tarkoituksenmukaisena, koska myöskään esitutkinnassa rikoksesta epäiltyjen DNA-tunnisteiden määrittäminen ja rekisteröinti myöhempää käyttöä varten ei ole riippuvainen rikoslajista, vaikka esitutkinnassa DNA-tunnisteen määrittäminen voidaan voimassa olevan lain mukaan tehdä huomattavasti lievemmin edellytyksin kuin mitä rikoksesta tuomittujen henkilöiden osalta nyt ehdotetaan.

DNA-näyte tulisi jatkossakin ottaa pääsääntöisesti jo esitutkintavaiheessa, mutta ehdotetulla säännöksellä turvattaisiin se, että törkeään rikokseen syyllistyneen henkilön DNA-tunniste saataisiin määritettyä ja rekisteröityä myös niissä tapauksissa, joissa DNA-tunnisteen määrittämistä ei ole tehty tai voitu tehdä jo esitutkinnan aikana.

Voimassa olevan lain mukaan henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön. Säännöstä sovelletaan myös silloin, kun henkilönkatsastus käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen DNA-tunnisteen määrittämiseksi. Toimenpiteen vähäisyys huomioon ottaen tämän niin sanotun sukupuolisäännön soveltamisesta pelkän sylkinäytteen ottamiseen ehdotetaan luovuttavaksi.

3 Esityksen vaikutukset

Vaikka DNA-tunnisteen määrittäminen ja tallettaminen poliisin henkilörekisteriin ei olisi tarpeellista yksittäisen rikoksen selvittämisen yhteydessä, se tehostaa kyseisen henkilön mahdollisten muiden, sekä aikaisempien että tulevien, rikosten selvittämistä. Myös henkilön tietoisuus hänen DNA-tunnisteensa tallettamisesta poliisin henkilörekisteriin voi toimia ennalta estävässä tarkoituksessa pyrittäessä estämään hänen syyllistymistään uusiin rikoksiin.

Vuoden 2005 tilanteen mukaan reagenssikustannukset ja muut tarvikkeet näytettä kohti olivat keskimäärin 40 euroa, johon määrään ei ole luettu henkilöstö- ym. kustannuksia eikä investointeja. Esityksessä tarkoitettuja näytteitä törkeästä rikoksesta tuomittujen DNA-tunnisteiden määrittämiseksi otettaisiin alkuvaiheessa vuosittain arviolta noin 100 henkilöltä, minkä jälkeen määrä

todennäköisesti laskisi. Kokonaiskustannukset olisivat alkuvaiheessa vuositasolla arviolta enintään 10 000 euroa. Esityksellä ei siten ole merkittäviä taloudellisia vaikutuksia.

Tarkoituksena on, että jatkossakin selvänä pääsääntönä olisi, että DNA-näyte rikoksesta epäilystä otetaan jo esitutkinnan aikana. Ehdotus sukupuolisäännöstä luopumisesta silloin, kun henkilönkatsastus käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen, helpottaisi DNA-näytteen ottamista esitutkinnan aikana ja siten vähentäisi tarvetta DNA-tunnisteen määrittämiseen ja tallettamiseen tuomion antamisen jälkeen.

4 Asian valmistelu

Mietintöön sisältyvät ehdotukset on valmisteltu oikeusministeriön 9 päivänä maaliskuuta 2006 asettamassa työryhmässä. Työryhmän tehtäväksi annettiin laatia ehdotus pakkokeinolain DNA-tunnisteiden määrittämistä koskevien säännösten tarkistamisesta siten, että tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus voitaisiin tehdä törkeään rikokseen syyllistyneelle rikoksentehtäjälle. Lisäksi työryhmän oli tarkistettava henkilönkatsastuksen suorittamista koskevaa sääntelyä siten, että DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarpeellisen henkilönkatsastuksen voisi tehdä myös tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, joka ei kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

1.1 Pakkokeinolaki

5 luku. Etsintä

12 §. *Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittaminen.* Henkilöön kohdistuva etsintä jaetaan henkilöntarkastukseen ja henkilönkatsastukseen (pakkokeinolain 5 luvun 9 §). Henkilöntarkastuksella tarkoitetaan sen tutkimista, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai muuten yllään. Henkilönkatsastuksella taas tarkoitetaan katsastettavan ruumiin tarkastamista, verinäytteen ottamista tai muuta ruumiiseen kohdistuvaa tutkimusta. DNA-tunniste voidaan määrittää esimerkiksi henkilön syljestä, verestä tai hiuksesta. Sylki-, veri- tai hiusnäytteen ottaminen luokitellaan lähtökohtaisesti henkilönkatsastukseksi. Voimassa olevan pykälän 3 momentin mukaan henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön. Koska DNA-tunnisteen määrittäminen edellyttää henkilönkatsastuksen toimittamista, säännöstä sovelletaan DNA-näytteen ottamiseen aina riippumatta siitä, millä tavalla näyte otetaan.

Nykyään DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarvittava näyte otetaan ensisijaisesti henkilön syljestä ns. poskitikkunäytteenä. Näyte otetaan pyyhkimällä vaahtomuovipiukolla posken limakalvoja sekä keräämällä siihen sylkeä kielen alta. Poskitikkunäytteen ottaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä tehtävään koulutettu henkilö (sisäasiainministeriön määräys SM-2004-01067). Pykälän 3 momentin säännös edellyttää, että poskitikkunäytteen ottaa samaa sukupuolta oleva henkilö, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön. Säännöstä voidaan tältä osin pitää tarpeettoman tiukkana. Sylkinäytteen ottaminen on hyvin lievä toimenpide, jossa puututaan vain vähäisessä määrin henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen. Näin ollen tämän niin sanotun sukupuolisäännön soveltamista sylkinäytteen ottamiseen ei voida pitää tarpeellisena. Tämän vuoksi ehdotetaan 3 momenttia muutettavaksi siten, että

henkilönkatsastuksen, joka käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen DNA-tunnisteen määrittämiseksi, saisi toimittaa myös tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, joka ei kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön.

Voimassa olevan 3 momentin mukaan henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja. Säännöstä ehdotetaan muutettavaksi siltä osin kuin henkilönkatsastus käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen. Vastaavasti kuin sylkinäytteen ottamisen osalta sukupuolisäännöstä ehdotetaan luovuttavaksi myös siltä osin, kuka saa sylkinäytettä otettaessa olla henkilönkatsastuksessa saapuvilla. Kun henkilönkatsastus käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen, ei ole tarvetta edellyttää, että paikalla ei saa olla eri sukupuolta olevia henkilöitä.

6 luku. **Muut pakkokeinot**

5 §. *DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen.* Voimassa oleva pakkokeinolain 6 luvun 5 § sisältää säännökset esitutkintavaiheessa tehtävästä rikoksesta epäillyn DNA-tunnisteen määrittämisestä ja tallettamisesta. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi säännös siitä, että törkeisiin rikoksiin tuomituilta henkilöiltä olisi mahdollisuus määrittää DNA-tunniste myös jälkikäteen. Samalla pykälä ehdotetaan selkeyden vuoksi jaettavaksi kolmeen momenttiin.

Voimassa oleva säännös rikoksesta epäillylle DNA-tunnisteen määrittämiseksi tehtävästä henkilönkatsastuksesta jäisi ehdotetun pykälän *1 momentiksi*. Säännöksen mukaan rikoksesta epäillylle saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Voimassa olevaa pykälää muutettaisiin lisäämällä siihen säännös DNA-tunnisteen määrittämisestä törkeään rikokseen syyllistyneeltä henkilöltä. Ehdotetun uuden *2 momentin* mukaan henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme

vuotta vankeutta, saataisiin tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilökatsastus, paitsi jos DNA-tunnisteen määrittäminen on jo tehty rikoksen esitutkinnassa.

Ehdotetun säännöksen tarkoituksena on turvata se, että kaikkien törkeään rikokseen syyllistyneiden henkilöiden DNA-tunniste saataisiin rekisteröityä siinäkin tapauksessa, että DNA-tunnisteen määrittämistä ja tallettamista ei ole tehty esitutkintavaiheessa. Esitutkintavaiheessa DNA-tunnisteen määrittäminen ja rekisteröinti on voimassa olevan pykälän mukaan mahdollista ehdotettua momenttia lievemmin edellytyksin. Nykyiseen DNA-rekisteriin on rekisteröity DNA-tunnisteita myös muihin kuin törkeisiin rikoksiin syyllistyneistä henkilöistä, koska esitutkinnan aikana edellytyksenä on ainoastaan, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. On kuitenkin useita eri syitä, kuten esimerkiksi näytteenoton epäonnistuminen, joiden takia DNA-tunnisteen määrittämistä ei käytännössä aina tehdä tai voida tehdä ennen esitutkinnan päättymistä. Näitä syitä on selostettu yleisperustelujen jaksossa 1.3. Ottaen huomioon DNA-rekisterin suuren merkityksen rikosten selvittämisessä DNA-rekisterin tulisi sisältää ainakin kaikkien törkeisiin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden DNA-tunnisteet. Tämän vuoksi momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, että törkeään rikokseen syyllistyneelle henkilölle DNA-tunnisteen määrittämiseksi tarpeellinen henkilökatsastus voitaisiin tehdä myös lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen.

Ehdotuksen mukaan uutta säännöstä voitaisiin soveltaa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta. Säännöksen soveltamisala kattaisi siten kaikki törkeät rikokset. Voimassa olevassa laissa kolmen vuoden enimmäisrangaistus on seksuaalirikoksista rikoslain 20 luvun 3 §:ssä tarkoitetussa pakottamisessa sukupuoliyhteyteen ja saman luvun 4 §:ssä tarkoitetussa pakottamisessa seksuaaliseen tekoon. Seksuaalirikoksiin liittyvän uusimisriskin vuoksi säännöksen soveltamisala ehdotetaan rajattavaksi siten, että myös nämä tekomuodot sisältyvät soveltamisalaan.

Rikoksesta säädetyllä ankarimmalla rangaistuksella tarkoitetaan rikoksen rangaistussäännöksessä säädettyä enimmäisrangaistusta. Mikäli sovelletussa

rangaistussäännöksessä enimmäisrangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, ehdotettua säännöstä voitaisiin soveltaa, vaikka rangaistus olisi määrätty rikoslain 6 luvun 8 §:n nojalla noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa.

Ehdotetun säännöksen soveltaminen ei edellyttäisi, että henkilö on tuomittu kyseisestä teosta rangaistukseen, vaan säännöstä voitaisiin soveltaa myös silloin, kun hänet on jätetty syyntakeettomana rangaistukseen tuomitsematta.

Ehdotuksen tarkoituksena on, että henkilönkatsastus toimitetaan ja DNA-näyte otetaan henkilön ollessa vankilassa suorittamassa vankeusrangaistusta tai hoidettavana mielisairaalassa. Myös tästä syystä ehdotetun säännöksen soveltamisala on rajattu siten, että se kattaa ainoastaan törkeät rikokset. Tämän vuoksi lakiin ei myöskään ehdoteta otettavaksi säännöksiä henkilön velvollisuudesta saapua poliisilaitokselle DNA-näytteen ottamista varten tai poliisiin oikeudesta noutaa hänet sinne. Säännöksen soveltaminen edellyttäisi siten käytännössä, että DNA-näyte otetaan ennen henkilön vapautumista vankilasta tai hänen ollessa yhä hoidettavana mielisairaalassa.

Henkilönkatsastuksen toimittamisesta olisi toimivaltainen päättämään pidättämiseen oikeutettu virkamies. Käytännön järjestelyistä DNA-näytteen ottamiseksi nyt ehdotetun säännöksen nojalla vankilassa tai mielisairaalassa olevalta henkilöltä olisi sovittava viranomaisten kesken.

Ehdotetun säännöksen mukaan DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus saataisiin tehdä lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen, paitsi jos DNA-tunnisteen määrittäminen on jo tehty rikoksen esitutkinnassa. Säännöstä voitaisiin soveltaa myös tilanteissa, jossa DNA-näyte on otettu esitutinnan aikana, mutta DNA-tunnisteen määrittäminen ei ole pystytty onnistuneesti tekemään esimerkiksi näytteenoton epäonnistumisen takia.

Voimassa olevassa pykälässä olevat DNA-tunnisteen rekisteröintiä koskevat säännökset siirtyisivät pykälän 3 momentiksi. Rekisteröintiä koskevia säännöksiä ei ehdoteta muutettaviksi. Pykälässä oleva viittaus poliisiin henkilörekistereistä annettuun lakiin ehdotetaan kuitenkin korjattavaksi viittaukseksi 1.10.2003

voimaan tulleeeseen henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin (761/2003), joka on kumonnut poliisin henkilörekistereistä annetun lain.

2 Voimaantulo

Lain ehdotetaan tulevan voimaan mahdollisimman pian sen hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen. Siirtymäsäännöksessä todettaisiin, että ehdotettua 6 luvun 5 §:n 2 momentin säännöstä sovellettaisiin myös henkilöön, jonka on ennen lain voimaantuloa lainvoimaisesti todettu syyllistyneen momentissa tarkoitettuun rikokseen, jos hän suorittaa rangaistuslaitoksessa tuosta rikoksesta tuomittua rangaistusta tai on hoidettavana mielisairaalassa.

3 Säättämisjärjestys

Henkilönkatsastuksen toimittaminen DNA-tunnisteen määrittämiseksi ja tallettamiseksi henkilörekisteriin merkitsee sinänsä puuttumista perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja myös 10 §:ssä taattuun yksityisyyden suojaan. Voimassa olevan lain mukaan esitutkintavaiheessa voidaan kuitenkin tehdä henkilönkatsastus DNA-tunnisteen määrittämiseksi ja rekisteröimiseksi myöhempää käyttöä varten huomattavasti lievemmin edellytyksin kuin mitä lainvoimaisesti tuomitun henkilön osalta esityksessä ehdotetaan. Myöskään esitutkintavaiheessa DNA-tunnisteen määrittämisen edellytyksenä ei ole, että se olisi tarpeen tutkittavana olevan rikoksen selvittämiseksi. Erona voimassa olevaan sääntelyyn on ainoastaan se, että ehdotuksen mukaan törkeisiin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden DNA-tunniste voitaisiin tarvittaessa määrittää myös lainvoimaisen tuomion antamisen jälkeen, mikäli sitä ei ole esitutkintavaiheessa tehty.

Henkilönkatsastuksen toimittaminen DNA-tunnisteen määrittämiseksi merkitsee varsin vähäistä puuttumista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyden suojaan, varsinkin nykyään, kun DNA-näyte otetaan pääsääntöisesti henkilön syljestä niin sanotulla poskitikkumenetelmällä. Ottaen

huomioon sen, että ehdotettu sääntely parantaa edellytyksiä rikosten selvittämiseen, tälle puuttumiselle on hyväksyttävä peruste. Perustuslakivaliokunnan vuonna 1997 ilmaiseman kannan (PeVL 7/1997) mukaisesti silloista pääasiassa verinäytteeseen perustuvaa DNA-tunnisteen määrittämistä pidettiin jo tuolloin vain lievänä puuttumisena henkilökohtaiseen koskemattomuuteen.

Näin ollen lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

LAKIEHDOTUS**1.****Laki****pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n ja 6 luvun 5 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 12 §:n 3 momentti ja 6 luvun 5 §, sellaisena kuin se on laissa 646/2003, seuraavasti:

5 luku

Etsintä

12 §

Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittaminen

Henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, jollei hän kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön. *Henkilönkatsastuksen, joka käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen DNA-tunnisteen määrittämiseksi, saa kuitenkin toimittaa myös tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva, joka ei kuulu terveydenhuoltohenkilöstöön.* Henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista, sylkinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja.

6 luku

Muut pakkokeinot

5 §

DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen

Rikoksesta epäillylle saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, saadaan

tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilökatsastus, paitsi jos DNA-tunnisteen määrittäminen on jo tehty rikoksen esitutkinnassa.

DNA-tunniste saadaan poliisilain (493/1995) 1 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi tallettaa poliisin henkilörekisteriin. Poliisin henkilörekisteriin ei saa tallettaa DNA-tunnistetta, joka sisältää tietoa rekisteröitävän muista henkilökohtaisista ominaisuuksista kuin sukupuolesta. DNA-tunnisteiden poistamisesta rekisteristä säädetään *henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003)*.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

Henkilölle, jonka on ennen lain voimaantuloa lainvoimaisesti todettu syyllistyneen 6 luvun 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuun rikokseen, saadaan kuitenkin tehdä momentissa tarkoitettu henkilökatsastus vain, jos hän rangaistuslaitoksessa suorittaa tuosta rikoksesta tuomittua rangaistusta tai on hoidettavana mielisairaalassa.

LAGFÖRSLAG

1.

Lag

om ändring av 5 kap. 12 § och 6 kap. 5 § i tvångsmedelslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987) 5 kap. 12 § 3 mom.
och 6 kap. 5 §, sådan den lyder i lag 646/2003, som följer:

5 kap.

Husrannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning

12 §

Förrättande av kroppsvisitation och kroppsbesiktning

Kroppsbesiktning får inte på någon förrättas av den som är av motsatt kön, om han eller hon inte är anställd inom hälsovården. *Kroppsbesiktning som enbart innebär att salivprov för bestämning av DNA-profilen tas får dock förrättas också av den som är av motsatt kön och som inte är anställd inom hälsovården.* Vid annan kroppsbesiktning än blodprov, *salivprov* och klinisk undersökning av rustillstånd får ingen av motsatt kön vara närvarande, om det inte är fråga om en minderårigs vårdnadshavare.

6 kap.

Andra tvångsmedel

5 §

Bestämning och registrering av DNA-profiler

På den som är misstänkt för brott får företas kroppsbesiktning som är nödvändig för bestämning av DNA-profilen, om det för brottet föreskrivna strängaste straffet är minst sex månaders fängelse.

Har en person genom lagakraftvunnen dom konstaterats ha begått ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst tre år, får på honom

företas kroppsbesiktning som är nödvändig för att bestämma DNA-profilen, utom när DNA-profilen redan har bestämts i samband med förundersökningen.

För utförande av uppgifter som föreskrivs i 1 § 1 mom. polislagen (493/1995) får DNA-profiler registreras i polisens personregister. I polisens personregister får inte registreras DNA-profiler som innehåller uppgifter om den registrerades andra personliga egenskaper än kön. Om utplåning av DNA-profiler ur registret föreskrivs i *lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003)*.

Denna lag träder i kraft den 200 .

Har en person innan lagen träder i kraft genom lagakraftvunnen dom konstaterats ha begått ett brott som avses i 6 kap. 5 § 2 mom., får kroppsbesiktning som avses i momentet dock företas på honom endast om han avtjänar straff för brottet i en straffanstalt eller vårdas på sinnessjukhus.